

Nekaj poglavij iz socialno preventivne dermatologije

Prim. dr. Eman Pertl

(Nadaljevanje)

Nalezljive kožne bolezni

Kožne plesnobe (dermatomikoze)

Med kožnimi plesnobami (dermatomikozami) sta pri nas na prvem mestu **lasna plesnoba** (trichophytia) in **vrhnjična plesnoba*** (epidermophytia). Obe sta precej razširjeni, tako da smemo celo govoriti o epidemiji obeh nalezljivih kožnih bolezni, četudi, kajpada, ne gre tu za epidemijo takega obsega, kakor npr. pri ošpicah, noricah, mumpsu in podobnih nalezljivih boleznih.

Ti dve pravkar omenjeni kožni plesnobi v naši ožji domovini, v sedanji SRS, pred vojno ponekod še nista bili znani, zlasti ne vrhnjična kožna plesnoba. Že več let pa se srečujemo z lasno plesnobo v mnogih pokrajinah SRS, kjer je vse do takrat sploh še nismo poznali, medtem ko se je vrhnjična plesnoba razpasla pri nas vsepovsod in je postala že kar »domača« bolezen.

H kožnim plesnobam prištevamo še **rumeno otrobasto kožno plesnobo** (pityriasis versicolor), **rdečkasti plesnobni lišaj** (erythrasma) in kožno plesnobo, ki jo povzroča plesen candida albicans (soor), **kožno kandidozo**.

Čisto priložnostno se pri nas srečujemo tudi z **malotrosavo lasno plesnobo** (mikrosporijo) in **ščitkasto kožno plesnobo** ali **favusom**; obe sta še vedno endemični v nekaterih krajih bližnje Bosne, pa tudi še ponekod v Hercegovini, Slavoniji, Sremu, Črni gori, Makedoniji in v vzhodni Srbiji. Zlasti prva, malotrosava lasna plesnoba, je izredno kužna in lahko zato hitro vzplameni endemija (v šolah, internatih, po družinah, pa tudi drugod) ali celo epidemija, kakor je bilo še vse do pred nedavnim v Bosni. Medtem ko je malotrosava lasna plesnoba bolezen otrok do njihove spolne zrelosti, ko mine tudi sama od sebe, ščitkasta kožna plesnoba (favus) ne mine (»tudi sama od sebe«) v obdobju spolne dozorelosti, marveč traja neomejeno dolgo tudi naprej, če se za njo oboleli ne bi pričeli zdraviti, ni pa tako zelo kužna kakor malotrosava lasna plesnoba.

Prva naloga zdravstvene službe glede obeh teh kožnih plesnob je, da ju čimprej epidemiološko zajame in zavre njuno nadaljnje širjenje. K sreči sta obe bolezni pri nas zgolj priložnosten gost, kakor je bilo npr. leta 1945 neposredno po vojni, v dobi množične migracije prebivalstva in ko smo sprejemali žrtve fašističnega nasilja, otroke sirote brez staršev iz bližnje Bosne. Zanimivo je, da

---

* Opozarjamo tudi na avtorjeva članka: Vrhnična plesnoba pri nas pogostnejša kakor kdaj prej (Priroda, človek in zdravje 1963 str. 155—163) in Kako je trenutno s kožnimi plesnobami pri nas (PČZ 1967, str. 78, 123 in 143) — Uredništvo.

smo prav v tistih dneh pri nas zajeli nekaj manjših žarišč ščitkaste kožne plesnobe (favusa), ki pa niso bila v prav nobeni zvezi s takratnimi »Bosančki«: v vzhodnem delu Slovenije, npr. v Prihovi pri Slov. Konjicah in v Prihovi v Zgornji Savinjski dolini.

Lasno plesnobo, mikrosporijo in ščitkasto kožno plesnobo prištevajo k boleznim, ki se pojavljajo v manj razvitih deželah in jih zato tudi imajo za značilnost dežel z nižjo civilizacijo. medtem ko velja na splošno vrhnjična plesnoba za posebnost dežel z višjim standardom, torej za bolezen, ki nekako označuje višjo civilizacijo.

Zakaj tako? Oglejmo si najprej epidemiološke pogoje pri lasni plesnobi!

Pri nas je posrednik te kožne bolezni praviloma bolna živina, predvsem z lasno plesnijo okuženo govedo, vendar prihajajo v poštev sploh vse domače živali, kakor koza, ovca, kunec, pes, mačka in celo perutnina. Najpogostnejši posredniki so mlade živali (nežnejša, a neodpornejša koža!), ki prenašajo bolezen predvsem na otroke (predšolski otroci, ki se radi igrajo, npr. s telički, in pastirčki), pri katerih so podobne možnosti za okužbo z lasno plesnijo kot pri mladih domačih živalih — nežna, manj odporna koža in še premalo razviti imunobiološki mehanizmi pri njih.

Da se je bolezen v zadnjih letih precej razširila celo v krajih, kjer je prej niti poznali nismo, je mnogo pripomogla okoliščina, da so državna in zadružna gospodarstva dajala kmetom v rejo svojo živino, ki pa je bila okužena z lasno plesnijo. Žal, da bolj ali manj učinkovito zdravljenje tu ne zaleže mnogo, kajti kužna živina sproti okužuje tudi pašnike in gozdove, tako da sčasoma nastanejo neusahljivi viri (rezervoarji) kužnih plesni. Trenutno se še ne moremo zavedati posledic, ki utegnejo iz tega nastati, kajti bolno živino in ljudi bi še nekako ozdravili, skoraj nemogoče pa je za zdaj že odgovoriti na vprašanje, kako naj razkuzimo okužene pašnike, njive in gozdove. Pri tem ne smemo pozabiti, da moramo pravilno ravnati tudi s steljo in krmo, kajti tudi tod so viri okužbe oziroma rezervoarji plesni. Prav tako pa moramo upoštevati tudi možnost, da lahko prenašamo okužbo s plesnimi tudi posredno, npr. z okuženim orodjem, živinorejskim priborom, gnojem itd., nasploh pa tudi s kakršnimi koli kužnimi predmeti (posebno z raznimi naglavnimi pokrivali, rutami, glavniki itd.), da, celo navidezno zdrav človek in tudi žival lahko kdaj pa kdaj postaneta posrednika okužbe z lasno plesnijo.

Opravka imamo potemtakem z boleznijo, ki prehaja z obolele živine (večinoma z goveda) na človeka. Temu primerno moramo prilagoditi tudi naše **socijalno preventivno prizadevanje**, da bi lasno plesnobo kar se da zajezili, še preden bi utegnile zaradi nje nastati hujše ali celo nepopravljive posledice. Predvsem moramo o njej poučiti vse tiste, ki imajo neposreden stik z domačimi živalmi, zlasti z govedom, pa tudi tiste, ki so bodisi vedno ali občasno izpostavljeni okužbi z lasno plesnijo. Tu naj še posebej omenimo rejce malih živali, ker tudi te živali lahko posredujejo okužbo z lasno plesnijo.

Zato moramo vsaj v glavnih obrisih poznati tudi **bolezensko sliko** lasne plesnobe. Za kožne plesnobe je značilno, da gre pri njih praviloma, še posebno pri lasni plesnobi, za pravilna, večinoma okrogla bolezenska torišča, ki so obdana bodisi z mehurčki oziroma gnojnimi mehurčki ali pa z drobnimi luskami, medtem ko je središče bolezenskega torišča že več ali manj normalnega videza; tu je namreč bolezen večinoma že ozdravljena.

Tako nekako je pri **povrhnji** kožni plesnobi. Pri **globoki** lasni plesnobi gre večinoma za pravilna bolezenska torišča v obliki pogače oziroma čmrljevega satovja. To je posebno izrazito na lasišču, npr. pri otrocih, posebno pri dečkih, medtem ko vidimo manjkrat kaj takega pri deklicah.

Domneva, da lasna plesnoba s spolno zrelostjo popolnoma preneha celo brez zdravljenja, ne drži. Vedno več vidimo namreč globoke lasne plesnobe (*trichophytia profunda*, Kerion Celsi) tudi pri odraslih, predvsem pri moških, in sicer v nasprotju z otroki, ne na lasišču, marveč na vratu oziroma bradi. Večinoma gre za živinorejce.

In še to! Lasna plesnoba se naseli marsikdaj tudi v nohtih, ki postanejo motni, se zdeblijo in sčasoma popolnoma izgubijo svojo značilno obliko. Oboli tudi obnohtje, kjer se razvije gnojno plesnobno vnetje. Krhki ali celo razobličeni nohti s sočasnim vnetjem obnohtja dajo vedno misliti, da gre v takih primerih bržkone za plesnobo, npr. lasno plesnobo. Seveda so lahko na nohtih podobne bolezenske izpremembe tudi pri luskavici (*psoriasis vulgaris*), navadnem lišaju (*eczema vulgare*) in drugih kožnih boleznih, vendar brez sočasnega vnetja obnohtja in tudi brez bolezenskih, plesnobnih sprememb na koži.

Bolnike moramo poučiti o kužnosti plesnob, zlasti pa jih opozoriti, da kužnine (kot so luske, kraste, dlake, lasje, nohtni opilki, gnoj itd.) ne smejo odlagati na smetišče, marveč jo sežgati. Nadalje bolniki svojih toaletnih potrebščin ne smejo izposojati drugim, prav tako pa naj pazijo, da ne bo kdo uporabljal njihovih naglavnih pokrival (čepice, klobuki, rute idr.), pa tudi ne raznih obvezil in glavnikov.

Ker so vir okužbe z lasno plesnobo v prvi vrsti le bolne domače živali, moramo prizadete bolnike opozoriti predvsem na čim skrbnejši red in čistočo v hlevih ter pravilno nego živine oziroma domačih živali nasploh. To je važno posebno v zimskih mesecih, ko so živali večidel v hlevih, večkrat nehigienskih stajah ali zgolj zasilnih prostorih. Če živali niso skrbno negovane in hranjene, se pri njih kaj kmalu razvije kakšna bolezen, tako tudi kožna plesnoba.

Vse to narekuje potrebo po sodelovanju humanega zdravstva z žvinozdravstvom. Živinorejci in njihovi pomočniki bi morali biti v glavnih obrisih poučeni o problematiki kožnih plesnob! Brž ko opazijo pri živini in domačih živalih izpremembe, ki bi utegnile biti bolezenska znamenja kožne plesnobe, naj bi takoj poklicali žvinozdravnika. Kožne plesnobe namreč kljub skrbnemu zdravljenju s sodobnimi zdravili trajajo zelo dolgo, tako pri živalih kakor pri človeku.

Človek je še tem bolj prizadet, če izgubi zaradi bolezni mnogo delovnih dni, saj je prikrajšan pri osebem dohodku, njegov delovni prostor pa ostaja prazen. Vse to pomeni občutno finančno škodo za oba — za delodajalca in zaposlenca; gre torej tudi za **socialno ekonomski problem**.

Z nanizano problematiko mora biti seznanjen tudi zdravstveni delavec srednje in višje stopnje, da bi mogel svetovati in pravilno strokovno ukrepati, če bi bilo v kakšnem primeru neogibno potrebno. Seveda bi moral obvladati tudi glavne načine **lokalnega** zdravljenja kožnih bolezni, zlasti aplikacijo obkladkov in nekaterih mazal. Vse to pa naj dela kar se da natančno po navodilih svojega terapevta, brž ko je diagnoza zanesljivo napravljena.

Kožne plesnobe so nemalokdaj izredno trdovratne in odporne proti terapiji. To ne velja toliko za lasno plesnobo kot za nekatere druge, vsekakor pa traja zdravljenje tudi pri lasni plesnobi zelo dolgo, pri globoki npr. kljub sodobnim

zdravilom tudi do 9 tednov. Računati moramo celo s ponovnimi okužbami, ki niti niso (pri lasni plesnobi) tako pogostne, še manjkrat opazamo recidive.

Zoper lasne plesni, ki so vdrole v kožno tkivo, mobilizira prizadeti organizem vse svoje razpoložljive imunobiološke mehanizme, da se prično v čim večji meri ustvarjati protitelesa, ki omogočajo samozdravljenje, vendar ne v taki meri, da bi v celoti in takoj uspelo brez zdravniške pomoči. Zato poskušamo naravna prizadevanja obolelega organizma podpreti tako z lokalnim zdravljenjem kakor tudi s sodobnimi zdravili, namreč s protiplesnobljimi antibiotiki, kakor s fulcinom, grizeofulvinom, grisovinom idr. Slaba stran teh antibiotikov pa je v tem, da učinkujejo samo pri povrhnji lasni plesnobi in da bistveno ne skrajšajo dobe zdravljenja.

Naslednja kožna plesnoba, ki je pri nas že vsa leta po vojni močno razširjena, tako da lahko govorimo že o epidemičnem pojavljanju te bolezni, je tako imenovana **vrhnjična plesnoba** ali **epidermophytia**. Povzroča jo posebna plesen, **vrhnjična plesen** ali **epidermofiton**. Priljubljena mesta, na katerih se najpogosteje pokaže, so stopala in dlani; še posebej pa se rada naseli v koži med prsti na nogah in tudi na rokah.

Bolezenska torišča so razmeroma ostro omejena, vendar niso tako geometrično pravilna kakor pri lasni plesnobi. Bolezen se navadno začne s hudim srbenjem med prsti na nogah, na notranjem robu in na srednji tretjini stopala. Kmalu se pokažejo mehurčki, ki jih bolnik razpraska, da nastanejo iz njih vnete odrgrnine. Te se sčasoma prekrijejo bodisi s krastami ali pa z luskami in tako dobijo posamezna bolezenska torišča zelo pester videz.

Vrhnjično plesnobo štejejo zvečine med bolezni višje civilizacije in višjega življenjskega standarda, medtem ko so — kot smo rekli — posebno lasna plesnoba, malotrosava lasna plesnoba in ščitkasta kožna plesnoba bolezni nizke civilizacije in nizkega življenjskega standarda.

Kako to?

Višji standard omogoča človeku marsikatero udobnost in možnost, da kar se da neguje svoje telo. Tako so mu dostopna razna toaletna sredstva, ki pa v higienem oziru ne ustrezajo vselej, saj utegnejo njihovega uporabnika zdravstveno celo ogrožati. V mislih imamo predvsem razne umivalne krpe, razne potreščine pri umivanju in kopanju, opremo kopalnic, kopalnih bazenov in javnih kopališč, npr. morskih, pa tudi drugih. Uporaba **frotirne tkanine** za brisače, kopalne plašče, ogrinjala, umivalne krpe itd. lahko posreduje okužbo z vrhnjično plesnijo. Frotirno tkanino je namreč zelo težko dodobra oprati in z likanjem toliko razkužiti (sterilizirati), da bi bile v njej uničene tudi vrhnjične plesni, ki imajo v njej zanesljivo kotišče za nadaljnje množenje, za svoj obstanek.

Podobno velja tudi za tako imenovano **penavo gumo**, iz katere so umivalne gobe. V njih najdejo vrhnjične plesni varno zavetje za svoj obstoj in razvoj. Vrhnjični plesni namreč izredno godita vlaga in toplota — to oboje pa ima ravno v penavi gumi. Podobno omogočajo razvoj vrhnjične plesni vlažne, tople kopalnice, zimski kopalni bazeni, premalo higienska kopališča idr.

Mimo omenjenega ne smemo pozabiti, da raba najlonskih (perlonskih) nogavic, gumijevih čevljev in škornjev prav tako pospešuje nastanek in razvoj vrhnjične plesnobe. Nprepustnost najlona (perlona) in gumija pospešujeta znojenje, ki razrahlja vrhnjico, obenem pa olajša vrhnjični plesni, da se v njej ugnezdi.

Podobne higienske razmere kot v kopalnicah in kopališčih so lahko tudi v telovadnicah, na športnih igriščih in seveda v raznih obratih, kjer prav tako ni dovolj poskrbljeno za higienski minimum (ki smo ga omenili že pri kožnih gnojenjih ali piodermijah).

Na vse te okoliščine in možnosti, ob katerih se lahko razvije tudi vrhnjična plesnoba, moramo ogrožene opozoriti in jih o tem poučiti. To zlasti še zato, ker je vrhnjična plesnoba dolgotrajna bolezen, ki je izredno trdovratna in odporna proti zdravljenju, ker zelo rada recidivira, pogostoma pa se tudi komplicira, tako npr. zlasti s piokokno infekcijo. Zaradi nje se pri vrhnjični plesnobi marsikdaj razvijejo razne vrste kožnega gnojenja. Posebno neprijetne komplikacije so vnetje mezigovnic (lymphangitis) in dovodnic (phlebitis) oziroma povnetna zamašitev prizadete dovodnice (thrombophlebitis).

Iz povedanega sledi, da je načrtno in umno **preprečevanje** vrhnjične plesnobe najboljša obramba pred vsemi posledicami, ki nas utegnejo z njo prizadeti. Najboljšo oporo pa ima taka preventiva v popolni higieni tako doma kakor v obratih in na vseh toriščih, ki rabijo skupnosti. Vse to zadeva obenem tudi splošno kulturo, zdravstveno pa še posebej.

Druge kožne plesnobe, kakor **rumena otrobasta kožna plesnoba** (pityriasis versicolor), **rdečkast plesnobni lišaj** (erythrasma) in kožna plesnoba, ki jo povzroča kožna plesen candida albicans, tako imenovana **kožna kandidoza**, epidemio-loško nimajo tolikšnega pomena, kakor že omenjene kožne plesnobe (lasna plesnoba, ščitkasta kožna plesnoba ali favus, malotrosava lasna plesnoba ali mikrosporija in vrhnjična plesnoba) razen **kožne kandidoze**, ki je le precej kužna bolezen. Kužna plesen (candida albicans) se posebno rada naseli v kožnih gubah, na ustnih koticah, pod obilnimi dojkami, v pazduhah, v dimljah, med prsti na rokah in na nogah in še zlasti na ženskem zunanem spolovilu. Pri starejših bolnikih je ta plesnoba pogostoma eno izmed prvih bolezenskih znamenj sladkorne bolezni (mučno srbenje na spolovilu, vnete odrgnine itd.)

Kožno kandidozo poznamo tudi kot **poklicno** kožno bolezen, npr. pri otroških negovalkah (vlažne plenice, v katerih se lahko zaredi plesen candida albicans), pericah (prizadeta je nežna koža med mezincem in prstancem oziroma med prstancem in sredincem), dalje pri kuharicah, gospodinjah in gospodinjskih pomočnicah, prav tako pa tudi pri vseh tistih, ki so zaposleni v živilski industriji (izdelovanje raznih rastlinskih konserv, npr. sočivnih, marmelačnih idr.), saj uspeva plesen candida albicans posebno tam, kjer je mnogo ogljikovih hidratov.

Kožna kandidoza je zelo trdovratna kožna plesnoba in se žal kljub temeljitemu zdravljenju rada ponovi. Učinkovito zdravilo zoper njo je **nistatin**, vendar brez lokalnega zdravljenja le ne gre.

Kakor za vse druge kožne plesnobe, velja tudi za kožno kandidozo glavno zdravstveno načelo, da poskrbimo za temeljito preventivo.

To pa dosežemo le, če vsepovsod skrbimo za snago in se dosledno ravnamo po načelih osebne, splošne in obratne (industrijske) higiene.

O kožnih plesnobah nasploh pa morajo biti pravočasno in pravilno poučeni vsi, ki so na delovnih mestih stalno izpostavljeni okužbi (živinorejci in poljedelci, športniki, kuharice, gospodinje, gospodinjske pomočnice, otroške negovalke, bolničarke, čistilke, perice, delavke v tovarnah živilskih konserv idr.)

(Dalje prihodnjič.)